

ЕКОНОМІКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА І АПК

УДК 33:34:504:338.439

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСЯГНЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЧИСТОТИ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

Ю.В.УШКАРЕНКО – к.е.н., Херсонський ДАУ

Результати господарювання в останні роки різко загострили екологічну ситуацію. Склалася і зростає екологічна загроза для людей, рослинного і тваринного світу. Неприятлива сучасна екологічна ситуація веде до забруднення питної води, повітряного басейну, ґрунтів, і як слідство – харчових продуктів. Харчування є одним із основних важелів, який гармонізує організм людини з навколишнім середовищем, сприяє, певним чином, здоров'ю та здатності організму протидіяти впливу несприятливих факторів навколишнього середовища.

Основними джерелами забруднення навколишнього середовища, продуктів харчування і продовольчої сировини є викиди промислових підприємств, транспорту, відходи комунальних господарств, радіація внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, засоби хімізації сільського господарства тощо. В Україні функціонує багато підприємств, що містять, переробляють чи зберігають хімічні речовини, які є потенційно отруйні для людей. Близько третини території нашої держави забруднено радіонуклідами [1]. Споживання продуктів харчування, забруднених радіонуклідами в будь-якій кількості, пов'язано з ризиком канцерогенезу, порушенням спадковості, мутагенної дії, скороченням тривалості життя. Хімізація сільського господарства не тільки відіграє важливу роль в боротьбі з шкідливими організмами і забезпечує 30-50 % приросту врожаю сільськогосподарських культур, але й призводить до негативних екологічних наслідків, особливо при інтенсивному застосуванні добрив, а відтак в ґрунті підвищується вміст важких металів, радіоактивних елементів, нітратів, нітритів, інших сполук, здатних проявляти токсичну та канцерогенну дію на живі організми. Змивання легкокорозчинних сполук добрив у водоймища призводить до погіршення умов фауни, забруднення води, яка використовується як питна, для побутово-комунальних та промислових потреб. Для боротьби з шкідливими організмами застосовуються пестициди. З 400 пестицидів, що використовуються в світі, 262 є різного ступеня мутагенними [2]. Важкі метали, нітрати, нітрити, пес-

тициди, інші токсиканти потрапляють переважно в рослини і в продукти, які з них виготовляються. Через корм забруднюються цими речовинами тварини і продукти тваринного походження.

Відомо, що головною метою функціонування аграрного сектора економіки держави є забезпечення окремих споживачів і суспільства в цілому продуктами харчування у достатній кількості при їх належній якості. Крім того, продукція АПК є джерелом постачання сировини для інших галузей і в першу чергу – переробної промисловості. Якість вихідної сировини відіграє вирішальне значення і позначається на економічних показниках усіх виробничих ланок: від вирощування основної і додаткової тваринницької та рослинної продукції до розподілу кінцевого продукту та знешкодження і утилізації відходів, запобігання негативних соціально-екологічних наслідків погіршення якості продуктів харчування, іншої сільськогосподарської продукції.

Більшість підприємств переробки сільськогосподарської продукції є застарілими та неефективними. Наприклад, по Херсонській області особливо катастрофічне становище склалося на 3-х м'ясокомбінатах, молоко- та рибопереробних підприємствах, плодоовочеконсервному заводі. Зношення основних виробничих фондів на цих підприємствах досягає 30,0-45,0 %, рівень використання виробничих потужностей – 11,0%-70,0%. Майже всі вони потребують інвестицій для того, щоб зменшити виробництва, розширити номенклатуру продукції, яка випускається, та привести виробництво у відповідність з екологічними і санітарними нормами. З іншого боку, кризовий стан економіки, спад виробництва в галузях, які виробляють основні продукти харчування, особливо в переробній промисловості, зумовлюють погіршення умов забезпечення населення продуктами харчування, збалансованості харчового раціону за складом вітамінів, мікроелементів, поживних речовин, вдосконалення і розширення асортиментної структури харчування. Калорійність харчового раціону забезпечується, головним чином, за рахунок надлишкового споживання вуглеводневих продуктів, таких як хліб, цукор, картопля. Посилюється дисбаланс у споживанні вуглеводів, білків рослинного і тваринного походження. Характерною особливістю структури споживання продуктів харчування стає недостатня кількість фруктів та ягід. Середній рівень задоволення потреб населення складає менше 26% [5]. Розуміння значення харчування в життєдіяльності людини, біохімічних процесів перетворень окремих компонентів їжі у структурі тіла, їх вплив на діяльність фізіологічних систем організму є надзвичайно важливим і одним із факторів впливу на здоров'я та працездатність людини. Порушення основних принципів раціонального харчування спричиняють цілу низку аліментарно обумовлених станів та хвороб – від неспецифічних проявів зниження імунного статусу організму до різних захворювань.

Сучасний стан економічного розвитку країни супроводжується низкою негативних проявів, які є наслідком затяжної еколого-економічної

кризи. У промисловості ситуація складається таким чином, що у найближчий час, навіть при стабілізації темпів діяльності промислового виробництва, існує реальна загроза збільшення обсягів промислових викидів забруднюючих речовин, а в разі подальшого зростання обсягів промислового виробництва рівень забруднення атмосфери, водних джерел та утворення шкідливих відходів мають зрости у десятки разів. Оскільки промислові підприємства зараз не мають достатніх ресурсів для здійснення ефективних екологічних заходів при значному фізичному і технологічному зношенні існуючих основних фондів природоохоронного призначення. Тому розв'язання еколого-економічних проблем пов'язане з:

- скороченням до оптимальних обсягів видобутку і споживання природних ресурсів;
- врегулюванням пропорцій між виробництвом засобів виробництва і предметів споживання, що поряд з екологічним, має важливе соціально-економічне значення;
- розробкою і впровадженням ресурсозберігаючих, маловідходних технологій і виробництвом екологічно безпечних видів продукції;
- стосовно аграрного сектора економіки принципово важливим є стан використання земельних ресурсів, який можна охарактеризувати як такий, що не відповідає вимогам раціонального природокористування.

Формування ефективної системи землекористування – це запорука вирішення продовольчої проблеми, збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, її ефективної переробки та збереження сировинних ресурсів. Першочерговими завданнями щодо підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва будуть:

- подальше скорочення рівня розораності земель та досягнення екологічно збалансованого і економічно обґрунтованого співвідношення угідь у відповідності з зональними системами землеробства;
- дотримання екологічних вимог охорони і раціонального використання земель при землеустрої території, оптимізація структури земельних угідь та підвищення родючості ґрунтів з метою збільшення виробництва продовольства і стабілізації соціально-економічного розвитку суспільства.

Суворе екологічне законодавство, висока свідомість людей у питаннях чистоти довкілля і екологічно чистої продукції значною мірою сприяють поліпшенню екологічної ситуації. Необхідно вжити заходів щодо впровадження екологічних технологій вирощування сільськогосподарської продукції. Замість традиційного сільськогосподарського виробництва, яке має за пріоритети максимальний врожай при найменших затратах праці, впроваджувати альтернативне рослинництво та тваринництво. Існує декілька альтернативних землеробств [3].

Наприклад біологічне землеробство передбачає відмову від застосування мінеральних добрив, пестицидів та інших хімічних препаратів. Родючість ґрунту, забезпечується за рахунок органічних добрив, які

обов'язково компостуються і закладаються в ґрунт лише поверхнево; органічне землеробство – це варіант біологічного землеробства, але заборона мінеральних добрив обмежується тільки роком, який передує збору врожаю на даному полі; компромісне землеробство передбачає вплив на сільськогосподарські рослини засобів, які б запобігали чи сповільнювали темпи втрати ріллею родючості ґрунтів й не призводили б до деградації природного середовища в атмосфері; органічно-біологічне землеробство зорієнтовано на біологізацію виробництва за рахунок максимальної стимуляції діяльності ґрунтової мікрофлори, для чого сівозміни насичуються бобовими культурами та кормовими злаками; адаптивне землеробство передбачає використання індустріальних сільськогосподарських систем з високою продуктивністю, що не перевищує екологічну рівновагу, спирається на використання адаптивних сортів нового типу і скорочення використання мінеральних добрив тощо.

Пріоритетними напрямками розвитку харчової промисловості повинно бути використання високоякісної екологічно чистої сировини, сучасних технологій виробництва продовольчих товарів, які запобігають потраплянню і утворенню шкідливих речовин в продуктах харчування.

Згідно Закону України "Про захист прав споживачів" від 15 грудня 1993 р., споживач має право на те, щоб придбані товари за звичайних умов їх використання були безпечними для його життя, здоров'я та навколишнього середовища. В цьому питанні важливу роль повинно відігравати здійснення нагляду за товарами вітчизняного та закордонного виробництва щодо їх безпеки для здоров'я людей. Немало продуктів харчування закуплених, особливо за демпінговими цінами за кордоном та реалізованих на ринку України, не відповідають вимогам екологічної чистоти і є небезпечними для здоров'я людей. Тому необхідно на державному рівні вжити більш суворих заходів щодо потрапляння на ринок України таких товарів.

За останні роки вжито заходів щодо подолання екологічної кризи. Прийняті Закони України "Про охорону навколишнього середовища", "Про охорону атмосферного повітря", "Про екологічну експертизу", "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення", "Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини". Останнім встановленні правові засади забезпечення якості та безпеки харчових продуктів і продовольчої сировини і вимоги щодо попередження ввезення на територію України, виготовлення, реалізації, використання, споживання неякісних, небезпечних або фальсифікованих харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів, міжнародне співробітництво в сфері забезпечення якості та безпеки харчових продуктів і сировини.

Прийнятий Декрет про стандартизацію і сертифікацію. Створюється також нормативна база. Це санітарні правила і норми, в яких зазначені допустимі рівні (концентрації) в продуктах харчування та продовольчій сировині важких металів та миш'яку, нітратів, пестицидів, радіо-

нуклідів, мікробіологічні нормативи, а також медико-біологічні вимоги і санітарні норми якості продовольчої сировини і харчових продуктів. Кабінет Міністрів України зобов'язав включати в стандарти на харчові продукти екологічні нормативи і санітарні норми. В рамках ISO (Міжнародна організація по стандартизації) Держстандарт України працює з технічними комітетами ISO "Якість повітря", "Якість води", "Якість ґрунтів" та ін. Створений Український технічний комітет Управління навколишнім середовищем для розробки національної екологічної політики та вирішення глобальних екологічних проблем.

Найважливішим завданням сучасності є вдосконалення природо-користування, обов'язкове екологічне обґрунтування всіх видів господарювання та раціональне використання природних ресурсів, оскільки ці фактори прямо чи побічно впливають на загальний екологічний стан. Запобігання забрудненню біосфери і забезпечення населення екологічно чистими продуктами харчування є проблемою світовою і кожної держави. Вирішення її вимагає значних матеріальних і науково-технічних ресурсів.

Література:

1. Бабич А.О. Світові земельні, продовольчі і кормові ресурси. – К.: "Аграрна наука", 1996. – 571 с.
2. Пономарьов П.Х., Сирохман І.В. Безпека харчових продуктів та продовольчої сировини. Навчальний посібник. – К.: Лібра, 1999. – 272 с.
3. Злобін Ю.А. Основи екології. – К.: Видавництво "Лібра" ТОВ, 1998. – С. 184-187.
4. Циганенко О.І. Нітрати в харчових продуктах. – К.: Здоров'я, 1990. – 56 с.
5. Зубар Н.М., Руль Ю.В., Булгакова М.К. Фізіологія харчування: Практикум: Навч. посібник. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 258 с.
6. Нечаев А.Т., Кочеткова А.А., Зайцев А.Н. Пищевые добавки: Учебное пособие. – М.: МГУПП, 1998. – 64 с.
7. Ципріян В.П., Велика Н.В., Яковенко В.Г. Методика оцінки харчового статусу людини та адекватності індивідуального харчування: Учбово-методичний посібник. – К., 1999. – 57 с.